

"ALMAN İDEOLOJİSİ (FEUERBACH)" KİTAP İNCELEMESİ

"German Ideology (Feuerbach)" Book Review

Sinem LAFCI¹

Öz

Tarihsel materyalizmin ana hatlarını ortaya koyan Alman İdeolojisinin, komünist teorinin felsefi temelini oluşturduğu kabul edilir. Sosyoloji bilimi için kült bir eser olan Alman İdeolojisinde, Karl Marx ve Friedrich Engels, Feuerbach'ın felsefi hümanizm anlayışının yerine maddi temelde toplumsal ilişkileri koyar ve Hegelci diyalektiği maddesel süreçler üzerine oturturlar.

Marx ve Engels maddi toplumsal gerçekliğe odaklanırken, tarihsel eylemleri temel almaktan ziyade ideoloji ve düşünce evrenine yoğunlaşan Klasik Alman Felsefesini eleştirir ve filozofların Alman gerçeğinden uzak eleştirilere sahip olduğunu belirtirler. Nitekim Alman İdeolojisinin özünde var olan düşünce, olguların tarihsel ve toplumsal bağlamdan ayrı düşünülmemeyeceğidir. Komünizmin ön koşullarını ortaya koyarak klasik Marxist teorinin temellerini atan bu yapıt, 1845'te yazılmasına rağmen, kendi döneminde yayıncı bulamadığı için, Marx'ın deyişiyle "farelerin kemirici eleştirileri"ne bırakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Marx, İşbölümü, Mülkiyet, Üretim, Materyalizm

Abstract

It is accepted that the German Ideology, which reveals the outlines of historical materialism, forms the philosophical basis of communist theory. In The German Ideology, which is a cult work for the science of sociology, Karl Marx and Friedrich Engels replace Feuerbach's philosophical understanding of humanism with social relations on a material basis and base Hegelian dialectics on material processes.

While Marx and Engels focus on material social reality, they criticize Classical German Philosophy, which focuses on ideology and the universe of thought rather than basing historical actions, and they state that the philosophers have criticisms that are far from German reality. As a matter of fact, the idea inherent in the German Ideology is that facts cannot be considered separately from the historical and social context. Although this work, which laid the foundations of classical Marxist theory by revealing the prerequisites of communism, was written in 1845, it was left to the 'gnawing criticisms of mice', as Marx put it, because it could not find a publisher in its time.

Keywords: Marx, Division of Labor, Ownership, Production, Materialism

¹ Samsun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, sinemlafci@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6275-1825

GİRİŞ

Almanya’da 1842-45 arası üç yıllık süreçte kat edilen yol salt düşünce alanında olup biten alt üst oluş, birçok önemli devrimi, kurulan imparatorluk yapılarının etkilerini ve hatta birçok savaşımı geride bırakmıştır. Mutlak Tin’in ayrışması ile felsefecilerin, burjuvaca bir biçimde rekabet ilişkisi içerisinde yeni tözler arayışına girmeleri farklı sonuçlar doğurmuştur. Bu rekabet sonunda Alman pazarından sonra dünya pazarında alıcı bulma çabaları hezimetle sonuçlandı ve bu durum ucuz, kalitesiz ve taklit üretim yoluna sevk etmiştir. Duruma uygun bir kredi sistemi oluşturulamaması sonucunda farklı algılarla sunulmaya çalışılan bir savaşıma sürüklenilmiştir.

“**Genel Olarak İdeoloji ve Özel Olarak Alman İdeolojisi**” bölümünde genel olarak üzerinde durulan konu, Alman eleştirisinin, Hegel sisteminden aldığı felsefe alanını hiçbir zaman (Strauss’tan Stirner’e kadar) terk etmediğidir. Bu felsefi eleştirinin tanrıbilimden yola çıkılarak, dinin egemenliğini veri alan bir çerçeve içerisinde olduğunu belirtmek gerekir. Öyle ki dinsel ilişki, diğer ilişki biçimleri içerisinde başat bir rol alarak egemenliğini kabul ettirmiştir. Dogmalara olan inanç arttıkça dünya daha da kutsallaştırılmıştır. Aziz Max’ın (Max Stirner) yaptığı da bu inancın güçlendirilmesi ve enisonu ortadan kaldırılması veçhesinde bir sonuç doğurmuştur. Marx, Kapital’in birinci cildinin sonsözünde, görüşlerinin Hegel’ci diyalektikten nasıl bir farklılık gösterdiğini şu sözlerle anlatır:

“Benim diyalektik yöntemim Hegelci yöntemden yalnızca farklı değil, onun tam karşıtıdır da. Hegel için insan beyninin yaşam süreci, yani düşünme süreci –Hegel bunu ‘Fikir’ (Idea) adı altında bağımsız bir özneye dönüştürür- gerçek dünyanın yaratıcısı ve mimarı olup, gerçek dünya ‘Fikir’in dışsal ve görüngüsel (Pheonomenal) biçimidir. Benim için ise tersine, fikir, maddi dünyanın insan aklından yansımasından ve düşünce biçimlerine dönüşmesinden başka bir şey değildir (Marx, 1993: 28).”

Ayrıca Marx, Kapital’de, Hegel’in öğretisi takip ettiğini ve hatta emek değer teorisini oluştururken yer yer ona değindiğini belirtir (1993: 28). Fakat Hegel’in diyalektiğinin miztisizme uğradığını, başa aşağı durduğunu ve tekrar ayakları üzerine oturtulası gerektiğinden bahseder (1993: 28). Alman İdeolojisi’nde de değinilen nokta, Genç Hegelcilerin, her şeyin dinsel anlayış içerisinde kavranmasına yönelik getirmeye çalıştıkları eleştiri çabaları, insanların sınırlılıklarından kurtulmaları için kendi bilinçleri yerine bencil veya eleştirel insan bilincini benimsemesini kurgulayacak bir düşünceye sevk ettiğidir. Özerk düşüncenin insanların zinciri olduğunu kabul eden Genç Hegelciler, bu düşünceler girdabıyla boğuşurken, diğer birçok filozof gibi kendi maddi ortamlarını anlamaktan ve aynı zamanda da Alman felsefesi ile Alman gerçeğinin arasındaki bağı kurmaktan oldukça uzaktır.

“**Materyalist Tarih Anlayışının Öncülleri**” bölümünde bahsedilen öncüller dogmalar üzerine oluşturulmuş öncüllerin tam aksine bireylerin eylemleri ve bu eylemler temelinde yaratmış oldukları maddi yaşam koşullarıdır. Ampirik olarak oluşturulan bu temellerin kabul ettiği bilim tarih bilimidir ve dolayısıyla esas alınan ideoloji de bu tarihin görünümünü oluşturur. Tarih, doğa tarihi ve insan tarihi olarak ikiye ayrılarak alınır. Materyalist anlayış insanlık tarihini, bireylerin ilk eyleminden, yani onu diğer canlılardan ayıran ilk eyleminden başlatarak incelemesine alır. Bu başlangıç noktası insanların düşünmeleri değil, geçim araçlarını üretmesidir. Daha sonra kendi geçim araçlarını üreten bireylerin fiziksel örgütlenmeleri ve bunun sonucunda doğanın geri kalanı ile kurdukları ilişki çerçevesine odaklanır. Öyle ki materyalist anlayış, bireylerin bu şekilde kendi maddi yaşamlarını da ürettiklerini kabul eder. Bireylerin bu şekilde maddi yaşamlarını üretme biçimleri, ortaya koydukları maddi yaşamı ve kendi varlıklarını ortaya koymalarını da biçimlendirir. “Şu halde, onların ne oldukları, üretimleriyle,

ne ürettikleriyle olduğu kadar, nasıl ürettikleriyle de örtüşür. Demek ki, bireylerin ne oldukları, üretimlerinin maddi koşullarına bağlıdır (Marx ve Engels, 2004: 39).”

“Üretim ve Bireylerin İlişkileri, İş bölümü ve Mülkiyet Biçimleri: Aşiretsel, Antik, Feodal” bölümünde iş bölümünün karşılık bulduğu anlam ve dönemsellik olarak mülkiyetin geçirdiği aşamalar üzerinde durulmaktadır. İşbölümü, bir ulusun iç ve dış ilişkilerini ne denli geliştirdiğinin bir göstergesidir ve yeni üretici güçlerin varlığına paralel olarak genişler. İşbölümü, öncelikle tarım emeği ile ticari ve sınai emeğin birbirinden ayrılmasına ve sonrasında geliştikçe ticari emek ile sınai emeğinden birbirinden ayrılmasını öngörür. Bu emeklerin ayrılması elbette ki kent ile kırsal arasında da bir ayrışma yaratır. İşbölümünün bir başka önemli işlevi ise, farklı dallar içerisinde yarattığı ayrışmalar ve alt bölünmelerdir. “Ayrı ayrı grupların birbirleri karşısındaki durumları, tarımsal, sınai ve ticari emeğin çalıştırılma tarzıyla (ataerkillik, kölelik, zümreler ve sınıflar) belirlenir (Marx ve Engels, 2004: 40).” İş bölümü sonucu oluşan bölünmeler, farklı mülkiyet biçimlerini de var eder ve bu farklı mülkiyet biçimleri; ortaya konulan çalışma ve kullanılan aletler bakımından diğer gruplarla olduğu gibi kendi aralarındaki ilişkileri de biçimlendirir.

Mülkiyet biçimleri, iş bölümünün genişlemesine bağlı olarak bir kategori içerisinde değerlendirilebilir. Buna göre ilk mülkiyet biçimi, iş bölümünün pek az geliştiği aşiret mülkiyetidir. Aşiret mülkiyeti biçimi, av, balıkçılık, hayvancılık ve daha ileri seviyede tarımla beslenilip, üretime geçilen bir aşamayı temsil eder. Buradaki iş bölümü ataerkil aile içerisinde geliştirilmiş olan iş bölümünün genişletilmiş biçiminden farklı bir şey değildir. Dolayısıyla toplumsal yapı bu çerçevede ailenin genişlemesiyle bağdaşır. İkinci mülkiyet biçimi olarak antik komünal mülkiyet ve devlet mülkiyeti kabul edilir. Bu mülkiyet biçiminde komünal mülkiyet anlayışını yaratan faktör halkın, köleler üzerindeki iktidarını kolektif bir şekilde gerçekleştirmeleridir. Buradaki iş bölümü daha gelişmiş bir hal almıştır ve bunun görünümünü kırsal – kent ayrışmasında ve hatta kırsal ile kent çıkarlarını temsil eden devletler arasındaki karşıtlıkta görmek mümkündür. Öyle ki kent içerisinde var olan iş bölümü, deniz ticareti ile sanayi zıtlığında dahi görülmektedir. Bu dönemde yurttaş ile köle ilişkilerinin bir sınıflaşma yaratması ve daha sonra Roma’nın imparatorluk dönemine tekabül eden zamanda, küçük köylü pleblerin (özgür Roma vatandaşları), yurttaş ile köle arasına ara sınıf olarak yerleşmesi ve dolayısıyla bir gelişme alanına sahip olamaması ve proletarya olarak ortaya çıkış serüvenini gözler önüne sermektedir. Öyle ki Marx ve Engels’in Komünist Manifesto’da da belirttiği üzere; “Özgür yurttaş ile köle, patrisien ile pleb, baron ile serf, lonca ustası ile kalfa, sözün kısası ezen ile ezilen sürekli karşı karşıya gelmişler, her seferinde ya toplumun tümüyle devrimci bir dönüşüme uğramasıyla ya da çatışan sınıfların ortak yıkımıyla sonuçlanan, kimi zaman gizli den gizliye, kimi zaman açıktan açığa, ama dur durak bilmeyen bir mücadele içinde olmuşlardır (2015: 40).”

“Materyalist Tarih Anlayışının Özü: Toplumsal Varlık ve Toplumsal Bilinç” bölümünde genel olarak materyalist anlayışın teşkil ettiği temel ve bilincin bu maddi temel üzerinde işlediğine ilişkindir. Üretici faaliyette bulunan ve dolayısıyla siyasal ve toplumsal ilişkiler içine giren bireyler belirli bir maddi yaşam koşulları ve süreçleri içerisinde toplumsal yapıyı meydana getiren dinamizmi oluşturur. Dolayısıyla bu faal bireyler, bir zihinsel süreç içerisinde sınırlandırılmayacak ve şekillendirilemeyecek gerçek bireylerdir. Bununla birlikte bilincin de bu gerçeklik ve maddi yaşam dışında var olan bir ürün olduğu söylenemez. Gerçek yaşam süreçleri bireylerin varlığına tekabül eder ve bilinç de burada bilinçli varlıktan başka bir ifade bulamaz.

“Gökten yeryüzüne inen Alman felsefesinin tam tersine, burada, yerden gökyüzüne çıkılır (Marx ve Engels, 2004: 45)”. Bir başka anlamıyla belirli bir gerçekliğe varabilmek için burada faaliyette

bulunan bireylerden yola çıkılır ve ancak bu faaliyetler doğrultusunda gelişen gerçek yaşam süreçlerinden geçilerek ideolojik boyuta varılabilir. Öyle ki, bireylerin zihinsel süreçte yarattıkları hayalleri dahi maddi temelde yaşamsal süreç düzeyinde karşılık bulan yüceltmelerdir. Bu anlamda bilinç biçimleri de özerkliğinin dışına çıkar ve sınırlamalar içerisine girer. Buradan çıkarılan sonuç ancak şu olacaktır ki; bilinç yaşamı değil, yaşam bilinci belirler.

“İnsanların Gerçek Kurtuluşunun Koşulları” bölümünde, tarihsel materyalist anlayışın özü, net bir şekilde karşımıza çıkar. Marx ve Engels’e göre, ‘İnsanlığın kurtuluşu’ gerçek dünya ve gerçek araçlar dışında, felsefe, tanrıbilimi, töz gibi salt fikir gelişimleri ile mümkün olamaz. Maddi yaşam koşulları içerisinde birtakım somut ibareler iyileştirilmeksizin; örneğin tarımda iyileştirmeye gidilmeksizin serfliğin ortadan kaldırılması mümkün olmayacaktır. Öyle ki kurtuluşun yolu zihin içerisinde değil, tarih içerisinde geçmektedir. Dolayısıyla sanayi, tarım, ticaret tüm bu tarihsellik içerisinde gelişim alanı bulur. Sonuç olarak, somut dünyada insanların yiyecek, içecek, giyecek, barınma gibi ihtiyaçlarından yoksun kaldığı bir sistem içerisinde; töz, eleştiri, özbilinç gibi kavramlar üzerinden ve maddi gerçeklikten soyutlanmış fikirsel dünyadan yola çıkılarak insanlığın kurtuluşunu amaçlamak boş bir çabadan ibarettir.

“Feuerbach’ın Sezgisel ve Tutarsız Materyalizminin Eleştirisi” bölümü, Marx ve Engels, Feuerbach’ın felsefi hümanist anlayışına yönelik eleştirilerini içermektedir. Marx ve Engels’e göre, “Feuerbach’ da duyumsal dünya “kavramı”, bir yandan bu dünyanın basit sezgisiyle öte yandan da basit algısıyla sınırlı kalır, “gerçek tarihsel insan” diyeceğine ‘İnsan’ der. ‘İnsan’ dediği, gerçekte ‘Alman’ dır (2004: 49).” Feuerbach, duyumsal dünyayı açıklarken, sezgisel olarak felsefi bakış açısına dayanarak şeylerin gerçek özüne ve algısal dünyada besbelli olana yer veren ikili bir görüş sergiler. Bunu yaparken duyumsal dünyanın, maddi faaliyetlerini ve dolayısıyla toplumu belirleyen ticaret ve sanayinin bir ürünü olduğunu ve kuşakların faaliyetlerinin birbiri ardına eklenerek biriken, aynı zamanda da toplumsal düzenin değişmesini sağlayan bir ürün olduğunu göz ardı eder. Oysaki materyalist anlayışa göre felsefi olarak görülen sorunlar dahi en nihayetine ampirik bir olgu olarak karşılığını bulur ve Feuerbach da şeylerin gerçekliğine tezahür eden sanayi ve ticaret ilişkileri ile bu ‘duyumsal kesinlik’ formlarını edinmiştir.

Feuerbach, insanın da duyumsal nesne olduğunu fark etmekte ve bu şekilde adlandırmaktadır. Bu tıtr hatalı olmamakla birlikte önemli ölçüde bir eksikliği içerir. Burada insanı yalnızca duylulara sahip, etten kemikten bir varlık olarak görmesi, insanların insanlarla olan ilişkileri dışında farklı ilişkiler içinde tanımlamaya gözlerini kapatmasını sağlamaktadır. İnsanları yaşam koşullarından sıyırmakta ve üretim faaliyetinden soyut bir nesne olarak ele almaktadır. Öyle ki insanı “duyumsal faaliyet” değil de “duyumsal nesne” olarak nitelendirmesi de onun bu görüşünden kaynaklanır. Dolayısıyla Feuerbach, duyumsal dünyanın, bireylerin duyumsal faaliyetleri sonucu oluştuğu kavramasına varamadan farklı felsefi arayışlara yönelmektedir.

“Toplumsal İşbölümü ve Sonuçları: Özel Mülkiyet, Devlet, Toplumsal Faaliyetin “Yabancılaşma”sı” bölümünde, iş bölümünden yola çıkarak özel mülkiyete ve kendi emeği üzerinde hükmetme yetisi elinden alınan bireyin yabancılaşması üzerinde durulur. Mülkiyet, başkasının işgücünden serbestçe yararlanma yetkisidir. Kaldı ki, iş bölümü ve özel mülkiyet özdeş deyimlerdir. Birincisinde faaliyete göre anlatılan şey, ikincisinde bu faaliyetin ürününe göre dile getirilmektedir Marx ve Engels, 2004: 57). İşbölümünün nüvesini oluşturan bireysel çıkar, ailenin çıkarı ve bireyler arasındaki ilişki içerisindeki kolektif çıkarlardır. Bu çıkarların gerçek bulmasını sağlayan karşılıklı bağımlılığı yaratan da yine iş bölümüdür. İşbölümünün yarattığı bu çelişki kolektif çıkar ile özel çıkar

farklılaşmasına götürmektedir. Bu anlamda özel çıkarlardan bağımsız olarak kolektif çıkar; iş bölümü bağları, kan bağı ve bunun gibi diğer bağlarla ortaklaşma durumuna götüren devlet sıfatında karşılık bulur. Ancak bu yanıltıcı bir görünümdür. Burada sınıfı çıkarları ile karşı karşıya kalınmaktadır. Devlet içerisinde gerçekleşen, yönetim biçimi gibi birçok nedenden kaynaklandığı düşünülen tüm savaşlar, asıl savaşların yanıltıcı görüntülerinden ibarettir. Bunun dışında egemenlik arzusundaki her sınıfın kendi çıkarını gerçekleştirebilmek için kolektif çıkar gibi gösterebilmesi, bunun için de siyasi iktidara hâkim olması gerekir.

Başkasının emeği üzerinden çıkar sağlamaya dayalı iş bölümü, kendi emeğine hükmedemeyen ve eylemi üzerindeki iktidarı sınırlandırılmış insanı yaratır. İşlerin bölünmesi, insanların belli formlarda işleri gerçekleştirecek düzeye getirir. Böylece birey, gerçekleştirdiği sınırlı eylemin nitelediği (çoban, çiftçi, eleştirilen vs.) bir varlık haline gelir. Belli bir faaliyet alanında sınırlanan bireyin kendi eylemi, yabancı bir güç olarak karşısına dikilir. Öyle ki kendi eylemi bireyi köleleştirmektedir. Toplumsal faaliyetin bu şekilde sabitleşmesi, kendi ürünümüzün, bize hükmeden, biçim denetimimizden kaçan, beklentilerimize karşı koyan, hesaplarımızı boşa çıkaran maddi bir güç halinde bu toplama, zamanımıza kadar olan tarihsel gelişmenin belli başlı uğraklarından biridir (Marx ve Engels, 2004: 60). Bu konuda Marx ve Engels'in görüşü şudur: "Üretimin komünistçe düzenlenmesiyle (yani insanın kendi ürününe karşı yabancı tutumunun ortadan kalkmasıyla) arz ve talep ilişkisi-sinin gücü hiçe iner ve insanlar, değişimi, üretimi ve karşılıklı ilişki tarzlarını yeniden kendi denetimleri altına alırlar (2004: 60-61)."

"Materyalist Tarih Anlayışının Sonuçları: Tarihsel Sürecin Sürekliliği, Tarihin Dünya Tarihine Dönüşmesi, Bir Komünist Devrim Zorunluluğu" bölümünde Marx ve Engels, sermayenin, üretici güçlerin birbiri ardına gelen kuşaktan kuşağa aktarılmasından ve kullanılmasından, aynı zamanda bunların değişimi tarihsel süreci oluşturduğundan ve şekillendirdiğinden bahseder. İşbölümü sonucu farklı alanların gelişimi, bununla birlikte üretim tarzının gelişimi, ilişkilerin uluslararası bir yapıya kavuşması ve ulusların arasındaki iş bölümü genişledikçe tarih de yerellikten çıkıp dünya tarihine dönüşmeye başlamaktadır. Tarihin dünya tarihi haline gelmesi, bireyin karşısına dikilen gücün daha da büyüerek, makro boyutta, savaşımı zorlaşmış bir güç haline gelmesi anlamını doğurur. Bu da elbette ki bu gücün 'özbilinç', 'tin' gibi metafizik terimlerle açıklanmasını daha da zorlaştıran ve yeme, içme, giyme, barınma gibi temellerde kanıtı imkan bulabilen, ampirik olduğu sonucuna vardırıran maddi bir olgu olduğu tezini oldukça kuvvetlendirmektedir.

"Ama, Alman teorikçileri için o kadar gizemli olan bu gücün mevcut toplumsal durumun devrilmesiyle, komünist devrimle ve bu güçle özdeş olan özel mülkiyetin kaldırılmasıyla ortadan kalkacağı da aynı derecede ampirik olarak temellendirilmiştir; o zaman her bireyin ayrı ayrı kurtuluşu da tam olarak tarihin tümüyle dünya tarihi haline dönüşmesi ölçüsünde gerçekleşecektir (Marx ve Engels, 2004: 64-65)."

"Egemen Sınıf ve Egemen Bilinç" bölümünde, maddi olarak üretim araçlarına sahip olan egemen sınıfın sahip olduğu bilincin, genel olarak o toplumun egemen bilincini oluşturduğuna değinilmektedir. Egemen sınıfın kendi çıkarlarını koruması, bu bilinci toplumun egemen bilinci haline getirmesi ve kendi çıkarlarını adeta toplumun çıkarlarıymış gibi göstermesi ve kabul ettirmesine bağlıdır. Emeğin zihinsel ve fiziksel olarak bölünmesi ve bir kesimin sınıf düşünürleri, diğer kesimin ise yoğun faaliyetleri nedeniyle bu düşüncelere ayıracak vakti olmaması sebebiyle kabullenici bir şekilde bu düşüncelere dâhil olması, egemen sınıfta iş bölümünün bir görüntüsünü sunmaktadır. Tüm bunlara karşılık, hâlihazırda kendi özel çıkarlarına bağlı olarak gelişmiş olmayan devrimci sınıfın, var

olan tüm sömürüye karşı kitlelerin çıkarları doğrultusunda toplumun temsilciliğini üstlenerek sahneye çıkması söz konusu olur.

“Üretim Aletleri ve Mülkiyet Biçimleri” bölümünde ifade edildiği üzere: Üretim aletleri, insanları bir araya toplayan doğal üretim aletleri ile uygarlığın yaratmış olduğu ve bireylerin yanında bulunduğu üretilmiş üretim aletleri olarak farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma birinin doğanın ürününe diğerinin ise emeğin ürününe bağlı olmaktan kaynaklanmaktadır. Bu durum aralarındaki birçok hususun da farklılaşmasına neden olmaktadır. Doğanın ürünü olarak doğal üretim aletlerine bakıldığında; doğal bir egemenlik olarak dolaysız olduğu ve bireylerin aile, toprak, kabile gibi bir bağa sahip olarak birleştiği kabul edilir. Dolayısıyla burada trampa değişimi ile sürdürülen insan – doğa ilişkisi baz alınır. Doğal üretim aleti kullanımına dayalı olarak küçük imalatçılık gelişmiş ve iş bölümü olmadığı gibi zihinsel ve bedensel faaliyet de ayrılmaya uğramamıştır. Mülkiyet egemenliğine bakıldığında ise; sermaye egemenliğine dayalı olarak, bir bağ ile birleşmemiş bağımsız bireylerin bir arada bulunmalarını sağlayan değişimlerdir. Bu değişim, doğa-insan ilişkisinden ziyade insanların kendi aralarında gerçekleşen bir değişimdir. Bedensel ve zihinsel faaliyet bölünmeye uğramış, iş bölümü gelişmiş ve büyük sanayinin temelini oluşturmuştur. Doğal üretim aletleri durumunda, mülk sahibi olmayanlar üzerinde kurulan egemenlik kişisel ilişkiler ve ortaklıklara dayalı iken; mülkiyet egemenliğinde bu durum maddi bir hal alarak, para üzerinden simgeleştirilmektedir.

“İşbölümünün Genişlemesi, Sanayi İle Ticaretin Ayrılması, Çeşitli Kentler Arasında İşbölümü, Manüfaktür” bölümünde ticaretin gelişmesiyle iş bölümünün geniş boyutlara ulaşmasına ve kent organizasyonlarının bu ticaret çerçevesinde geliştirdiği ilişkilere yer verilmektedir. Öyle ki, tüm gelişmelerin ışığında iş bölümünün giderek gelişmesi, üretim ve ticaret arasındaki makasın açılmasına ve bu ayrılmayla birlikte bir tacirler sınıfının oluşumuna sebebiyet vermiştir. Tacirler ile genişleyen ve öte diyarlara uzanabilen ticaret, kentlerin birbirleri arasında ilişki kurmasına ve bu çerçevede bir canlılığa neden olmuştur.

İşbölümünün makro boyutlarının bu kentler arasında görüldüğünü söylemek mümkün hale gelmektedir. Öyle ki ticaret ile birbirleriyle ilişki kuran kentler, üretimde de bir bölünmeye giderek sanayi bir kolunu işletmeye girişiyor ve yerel üretim de bu sistem içinde kırılma yaşamaktadır.

Bu şekilde ortaya çıkan ve gelişen yabancı uluslararası ticaret – ilk olarak İtalya’da ve daha sonrasında diğer kentlerde – manüfaktürlerin doğup gelişmesine neden olmuştur. Loncalara boyun eğmeyen ve ondan kopan dokumacılık gibi üretim dalları manüfaktürün temeli olup, öncelikle köy ve kasabalarda bu üretim gerçekleştiriliyorken sonraları kentlere doğru kaymaların başladığı ve zaman içerisinde o kentlerin manüfaktür üretimi ile parlak kentler haline geldiği de görülmektedir.

Uluslararası ticaretin gelişmesi elbette ki, rekabet ilişkilerinin doğmasına yol açmıştır. Böylelikle ticari savaşımın ortaya çıkması, ticaretin siyasal bir anlam kazanmasını sağlamıştır. Özellikle dolaşıma girecek olan altın, gümüş gibi değerli madenlerinin bulunduğu Hindistan’a giden deniz yolunun ve bunun dışında Amerika’nın keşfi ile manüfaktür ve ticaret tarihsel evrede yeni bir boyuta geçecek derecede çok büyük bir gelişme göstermiştir. Çünkü bu gelişmeler ile birlikte pazar genişleyerek dünya pazarı haline gelmiş, aynı zamanda sömürgecilik gelişme göstermiştir. Tüm bunların dışında da feodal mülkiyeti oldukça zayıflatmış ve sınıfların durumu da alaşağı şeklinde dengeleri değiştirmiştir.

“Ticaretin ve manüfaktürün genişlemesi, taşınır sermayenin birikimini hızlandırdı. Ticaret ve manüfaktür büyük burjuvaziyi yarattı (Marx ve Engels, 2004: 89)”. Marx ve Engels, Komünist

Manifesto’da, burjuvazinin oluşumunu şöyle dile getirir: “Burjuva sınıfının varoluşunun ve hâkimiyetinin temel koşulu özel kişilerin elinde servetin birikmesi ve sermayenin oluşması ve büyümesidir; sermayenin koşulu ücretli emektir (2015: 56).” Marx ve Engels’e göre “Ücretli emek sermaye yaratır, başka bir deyişle ücretli emeği sömüren, yeniden sömürülecek yeni ücretli emek oluşturmaksızın çoğalamayan bir mülkiyet yaratır. Bugünkü deyişle mülkiyet, sermaye ile ücretli emeğin karşıtlığı içinde hareket eder (2015: 59).”

17. yy.’ın ilk yarısından 18. yy. sonuna kadar süren dönemde deniz ticareti büyük bir gelişme göstererek, manüfaktürden de daha kısa bir sürede büyüme göstermiştir. Uluslararasıdaki rekabet ilişkileri ile ticaret savaşımı dünya pazarından daha fazla pay almak üzerine gerçekleşmiştir. Sömürge ve denizcilik üzerinde tekelleşme oluşması yasalarla önlenmiş ve bu ulusların ticari rekabet özellikle deniz savaşları halini aldı ve denizler alanına hâkim olan İngiltere diğer uluslara baskın çıkararak manüfaktür ve ticaret üzerinde merkezleşmeyi kendi üzerine sağlamıştır. 18. yy.’da sanayi kentlerinde küçük burjuva hâkimiyet gösterirken, büyük burjuvazinin gelişim gösterdiği mekân liman kentleri olmuştur.

“En Karmaşık İşbölümü, Büyük Sanayi” bölümünde, mülkiyetin bir başka dönemine geçişi, İngiltere tekeline toplaşan ticaret ve manüfaktürün, bir dünya pazarı yaratmasıyla ve eski sistemin bu dünya pazarının taleplerini karşılayamaması sonucu büyük sanayilerin ortaya çıkmasıyla yaşandığına dikkat çekilmektedir. Marx ve Engels, Komünist Manifesto’da, Amerika’nın keşfiyle birlikte bir dünya pazarının kurulduğundan ve bu pazarda ticaretin, kara ve deniz yollarıyla birlikte büyük bir gelişme sağlayarak sanayinin yayılmasını sağladığından bahseder (2015: 42). Büyük sanayi ile birlikte ulaşım araçları da gelişmiş ve sermayeler merkezleşerek sanayi sermayesi altında birleşmiştir. Dünya pazarını elinde tutan büyük sanayi, ulusların üyelerini tüm dünyaya bağımlı kılarak, ideoloji, din gibi aygıtları ve doğal öğeleri yok ederek, doğal ilişkileri para ilişkisine çevirerek ve kentin kıra üstün gelmesini sağlayarak, egemenliğini modern sanayi kentleri oluşturma çizgisinde kurmayı başarmıştır. Böylelikle küçük üretimi ve özellikle zanaatçılığı yıkarak üstünlüğünü sağlamıştır. Öyle ki, pazarın büyümesiyle birlikte manüfaktür bile artık yetersiz kalmaktadır (Marx ve Engels, 2015: 42).

Büyük sanayinin, üretimi ve ticareti tekelleştirdiği gibi, farklı uluslar içerisindeki sınıfsal bölünme ve ilişkileri de tek tip hale getirmektedir. Bunu gerçekleştirmek elbette ki o ulusların özel niteliklerini ekarte etmekten geçmektedir. Tüm bunlar gerçekleşirken ve büyük sanayi sınıf kavramını dünya çapında tek tipleştirirken, ortak çıkarlara dayanan ve ona karşı duran bir sınıftan da gelişmesine neden olmaktadır ki, bu sınıf proleterler sınıfı olarak ortaya çıkmaktadır. Büyük sanayinin ortaya çıkması işçi sınıfı örgütlenmesini bölmemiştir, öyle ki büyük sanayi dışındaki işçilerin durumu daha da kötüdür.

“Özel Mülkiyetin Ortadan Kaldırılmasının Zorunluluğu, Koşulu ve Sonuçları” bölümünde, gelinen son aşamada bireylerin, varlıklarını sürdürebilmek adına kendi öz faaliyetlerinin dışında üretici güçleri de mal edinmesi gerekliliğinin ortaya çıktığı üzerinde durulmaktadır. İşte tam da burada büyük sanayinin doğurduğu proleter sınıf içerisinde mülk edinme, mülkiyeti herkese ait olan bir sürü üretim aletini denetimi altına alma, yani o üretim aletlerinin proleterlere tabi olmasından bahsedilmektedir. Bu bahsedilen mal edinme en nihayetinde bir devrim ile mümkündür. “Üretici güçlerin bütünü birleşmiş bireyler tarafından mal edinilmesi ile özel mülkiyet ortadan kaldırılmış olur (Marx ve Engels, 2004: 118).” Bireyler ancak bu şekilde iş bölümünden ve sınırlılıklarından kurtularak, kendi öz faaliyetlerini kendi iradeleri çerçevesinde bağımsız olarak gerçekleştirecekleri üretim biçimine kavuşurlar. Filozoflar,

geliştirilen bu aşamalar sonucunda, iş bölümüne bağlı olmayan bu bireyleri ‘insan’ olarak ve sonucunda bireyin bağımlılıklarından kurtulduğu bu süreci de ‘insanın gelişimi olarak adlandırmaktadırlar.

SONUÇ

Nihai olarak değerlendirecek olursak, Alman İdeolojisi, genel olarak Marxist teorinin felsefi temellerine odaklanmaktadır. Öyle ki Alman İdeolojisi, Marxist teorinin dinamiklerini ve komünist derimin koşulları ve sonuçlarına götüren sürecin ilk taşlarının döşendiği bir metin olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonrasında yazılan (Kapital, Komünist Manifesto vs.) eserlerindeki özel mülkiyet sistemi ve sömürüye ilişkin çıkarımlar, Alman İdeolojisi gibi başlıca eserlerinde okunan fikrî temeller üzerine kuruludur. Dolayısıyla, Alman İdeolojisi, tarihsel materyalizm’in ana hatlarını oluşturan bir çalışma olması nedeniyle, sonraları geliştirilen ekonomik çalışmaları ve teorik çözümleri anlama çabalarının başlangıç noktasını oluşturması itibariyle önemini ortaya koyan bir yapıt olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Marx, K. (1993). *Kapital (Birinci Cilt)*, (Çev: A. Bilgi), Sol Yayınları: Ankara.

Marx K., & Engels F. (2004), *Alman İdeolojisi*, Sol Yayınları, Ankara.

Marx K., & Engels F. (2015), *Komünist Manifesto* (3. Baskı), (Çev: N. Satlıgan), Yordam Kitap, İstanbul.